

СВЕТИ КРАЉ ЈОВАН ВЛАДИМИР, НЕОБИЧНИ ВЛАДАР ЗЕТЕ И ПОДГОРЈА, ПРВИ СРПСКИ СВЕТИТЕЉ

Луч изнад векова

Изданак старе српске владарске лозе из Захумља, Илирије и Далмације, унук Хвалимиров и син Петрислављев, овај духовно кротки и витешки храбри владар још од своје узвишене мученичке смрти, 4. јуна 1015. године, поштован је као велики светитељ од свих народа и вера на тим просторима. Његово словенско житије прештампано је у Венецији 1802, а грчко, опет у Венецији, 1858. Његова љубав и девствени брак са лепом Косаром (Теодором), кћерком цара Самуила, знаменити су кроз векове

НАРОДНА КАЗИВАЊА О КРАЉУ ВЛАДИМИРУ

1. Црква св. Атанасија и село Владимирово

Више станице Ботун, на прузи Охрид–Кичево, налази се село Песочани, а повише Песочана рушевине једне цркве, за коју народ вели да је задужбина краља Владимира. Црква је посвећена светом Атанасију. Сваке године уочи дана светога краља (21. маја/3. јуна) сабира се народ из околине код те порушене цркве, пали свеће по зидинама цркве и моли се светоме краљу. У близини те светиње тече једна речица. Кажу људи да та речица увек те ноћи надође и напуни се рибом. После молитве поклоници иду на ту воду и лове рибу. Недалеко од Песочана налази се место звано Владимирово, или — како народ то произноси — Владимиро. Верује се, опет, да је ту рођен краљ Владимир, и да му је ту био двор.

2. Ћафа Сан

На садашњој западној граници између Србије и Албаније, на путу Струга–Елбасан (виа Игнатија) налази се брдо звано Ћафа Сан. На томе брду, крај друма, налази се једна стара полупорушена црква. Народ у Албанији тврдо верује, да је на том брду и у тој цркви посечен краљ Владимир. У тој цркви се више не служи; но ко год сврати цркви да запали свећу, тај је пали светоме краљу. И саме албанске речи Ћафа Сан значе Света Глава (или, по реду речи: Глава Света. То је по народном изговору. У чистијем албанском језику пак Ћафа Шејтит — Свечева Глава). Вели се да, пошто је Владимир ту био посечен, тело му је одмах било пренето друмом за Елбасан, у манастир Свете Богородице, у коме и данас лежи. Према најстаријем писаном документу, пак, Владимир је посечен у једној цркви у Преспи.

3. Свети Јован Бигорски

У околини овога знаменитог манастира верује се да је први ктитор његов био свети Јован Владимир. „У једном поменику манастирском одиста стоји да је први ктитор (основалац) био Јован.”^[1] Који је Јован основао манастир не зна се до сад ништа из писаних извора. Такође се не зна ни чије мошти почивају у том манастиру, премда их народ назива моштима светога Јована. За стару икону Крститељеву у том манастиру,

која према натпису датира из 1020. године, везана је традиција да је пренешена из Слатинског светог Јована. Која је то Слатина? Недалеко од села Песочана, у Дебарцима, налази се једно село Слатина. Ако би то била та Слатина, онда би се предање о тој икони могло довести у везу са народним казивањем о цркви светог Атанасија као задужбини краља Владимира. [2]

4. Манастир Свети Наум

Усмено предање тврди да је Манастир свети Наум задужбина краља Јована Владимира. Да ли је било каквих писаних података о томе, не зна се, пошто је манастир у време Светскога рата потпуно опљачкан и страшно разорен.

Но постоји једна јака потврда овог народног предања. То је фрескопортрет краља Владимира у препрати цркве, на левој страни, где се обично увек сликају главни ктитори једнога храма. Одмах до врата, при улазу у препрату, налази се и лик Михаила (Бориса? ова реч је брисана, те је нечитка). Ако је то цар Борис, који је у монаштву прозван Михаилом, онда би значило да је он био ктитор ранијега храма на томе месту, пошто је и живео на сто година пре Владимира. Или је пак његов лик стављен ту зато што је он за живота помагао Петочисленике са светим Климентом и Наумом на челу.

Осим тога, на иконостасу с леве стране налази се икона светог краља Владимира, заједно са ликом свете Марине. <

[1] Др Чеда Марјановић: *Манастир Св. Јована Бигорског*, Библиотека савремених религиозно-моралних питања, књ. 9. Београд 1924.

[2] Неки писци истоветују Дебар са Дебарцима. Дебарцима се назива један планински предео у срезу Охридском, тамо где је и манастир Свих Светих. Велика је раздаљина између Дебра и Дебараца.

Патерик Манастира светог Јована Владимира код Елбасана

1. Црква светога краља

На шест километара од вароши Елбасана налази се манастир светога краља Владимира. Манастир се бели на стрмени једне планине. Испод манастира тече река Куш, а високо изнад манастира налази се једно малено хришћанско село од 19 кућа, које се зове Примишиони (што значи: Над светим Јованом). И сама планина носи то исто име — Примишиони.

По предању, прву цркву на том месту саградио је сам свети краљ у част Свете Богородице. Докле је та црква трајала не зна се. Записано је само да је 1381. нову цркву саградио, на место старе, Карло Топија, близак сродник француског краља.

Средином XIX века стара црква је пострадала од земљотреса, и обновљена је тек 1901. године. При уласку у цркву над вратима стоји плоча са овим грчким натписом: „Храм светог Јована Владимира обновљен за време високопреосвећеног митрополита драчког господина Прокопија од остављених средстава из махале Кастро у Елбасану блаженопочившег митрополита драчког Висариона, а старањем и надгледањем епитропа г. Спиридона Џувка — Елбасан 1. марта 1901 године.”

Црква је пространа и лепа. Дуга је 18 метара широка 12, а висока 8. Зидана је сва од камена, и стоји на 8 стубова. У цркву се силази низ три степенице. Патосана је гранитним плочама. Солеја је врло пространа и узвисује се на две степенице од средине храма.

На престолу се налазе делови моштију: светог Атанасија, светог Харалампија и свете Еуфимије. На кутији у којој се чувају ове мошти изрезан је лик светог краља Владимира. Осим тога, на престолу се налази и једно јеванђеље штампано у Венецији 1759.

Око храма су два конака: један нови, с јужне стране, и један стари, са западне стране, са врло пространим терасом.

2. Чудновато дрво

По предању, црква је саграђена на ономе месту у планини где се свети краљ често и дуго молио Богу у време рата са грчким царем Василијем. Грчка војска налазила се кругом под планином, а српска повучена у планину. Не смејући да ступи у планину, грчка војска најзад је морала бегати у неред. И тако, благодарјећи молитви светог краља, битка је за Србе била добијена.

Краљ Владимир се молио Богу стојећи и клечећи под једним дубом. До тога дуба саграђен је први храм светоме краљу. Дуб је трајао по смрти краљевој још четири стотине година, и онда је пао поред зида црквенога. И тако прострт по земљи он и дан данас лежи. Пет стотина година тако лежи на отвореном простору. Ни жега ни киша ни мраз нису могли учинити да то дрво иструли и пропадне. Кад је дрво пало, многи поклоници одсецали су гране и носили собом као спомен из манастира и као целебну реликвију. Но кад су гране сасечене, стабло се више није дало никако сећи. И дан данас стабло лежи положено поред зида онако како је и пало. Старешине манастира више пута подизали су кров над тим стаблом као да га заштите од непогода. Но сваки подигнути кров убрзо је падао и пропадао, а дрво је остајало непокретно и неоштећено.

3. Појава крста

Побожни Владимир веровао је више у силу Божју него у силу људску. Његова војска у поређењу са грчком војском била је несравњиво мања. Он није, дакле, могао имати наде, да ће моћи победити Грке без Божје силе, и поред највећег витештва и свога личнога и својих војника. Његова молитва је отуда имала пуно смисла и оправдања.

Он се често — нарочито по ноћној тишини — удаљавао од своје војске, долазио под онај дуб, и ту се усрдно Богу молио. Једанпут, тако, када је он стајао на молитви, појави се пред њим један орао коме се на глави блистао крст. Појаву крста свети краљ је протумачио као радосну поруку неба да ће победити. И великом цару Константину се некада тако био јавио крст као знак и предсказање победе. И као што је некада цар Константин силом крста победио Максенција, тако је и краљ Владимир силом крста победио Василија, непријатеља свога народа.

4. Коњаник без главе

Толика је сила правде, да кад људи мисле да су јој главу посекли, она се тек онда показује велика и чудотворна. По веровању народа у Албанији и Маћедонији, свети краљ Владимир је посечен на Ћафа Сану (на самој садашњој граници српско-албанској), у једној цркви која се данас налази у развалинама. Кад је свети и праведни краљ посечен, он је скочио, узео своју мртву главу у руке, усео на коња и одјурио пут Елбасана. Народ из Елбасана са митрополитом и свештенством изашао му је у сусрет до

близу онога места где је сада манастир светитељев. Кад је коњ стигао пред гомилу народа, клекне пред митрополитом, и тело се краљево спусти на земљу. Плачући и ридајући народ је са свештенством узео тело са главом и дигао уз брдо до онога знаменитог дуба, под којим се негда свети краљ Богу молио. Ту га сахране. На његовом гробу убрзо се десило тако много чудесних исцељења болних да је он кроз врло кратко време од стране цркве био проглашен за свеца, мада га је народ и за живота му сматрао за светог човека.

5. Свети краљ се не да украсти

Прича се да су неки Франги дошли у манастир да украду тело светог краља Владимира. Успели су да дигну ковчег из цркве и да га снесу наниже, низ брдо, до реке Куш. Но наједанпут ковчег тако отежа да су га морали спустити на земљу. Покушавали су да га поново дигну са земље, но ковчег се није дао одвојити од земље нити покренути.

До саме зоре крадљивци су се трудили и знојили да крену ковчег, али узалуд. Најзад су покушали да скину заклопац са ковчега, па да узму само тело, али се заклопац није дао помаћи. Видећи у томе невидљиву силу светитељеву, они оставе ковчег и побегну. Сутрадан ковчег буде нађен и свечано враћен у манастир.

Између многих покушаја крађе светитеља помиње се и један врло чудноват. Једанпут су лопови успели, да однесу ћивот чак до реке Шкумбе, с друге стране Елбасана. Па како је ћивот опет веома отежао, то га они баце у реку с надом, да ће реком стићи до жељеног места. У том река јако надође, поплави сву околину, и ћивот се врати уз воду с ову страну Елбасана. Кад вода спласне, ћивот остане на суву. На том месту почели су људи сваке ноћи виђати неку необјашњиву светлост. Тако је то трајало више ноћи, док се најзад неки не реше, те дођу на оно место и нађу ћивот, који опет буде свечано пренет на своје место у манастир.

6. Изношење моштију и целивање

Једанпут у години ћивот се износи из скривнице и отвара, и то о слави манастирској, 22. маја (3. јуна). На јутрењу тога дана, када се почне певати *Славословије*, ћивот се извлачи, поставља насред цркве под небо (балдахин) и отвара. По свршетку литургије свештеници узимају ћивот и обносе га три пут око цркве с појањем. Огромна маса народа, која се слеже тога дана у манастир, следује за ћивотом држећи запаљене свеће у рукама. Када се три пут обнесе, ћивот се онда поставља пред цркву, и народ прилази и целива. При целивању дели се народу памук из ћивота. Познато је да се око Елбасана много гаји памук. Сваке године меће се нов памук на мошти светитељеве у ћивот и престоји годину дана, па се онда о слави дели поклоницима. По свршеном целивању, ћивот се затвара, уноси у цркву и поставља опет на средину цркве. Трећи дан славе, пак, 24. маја, ћивот се поново отвара ради целивања. Ово се чини из два разлога: прво, што слава у манастиру траје три дана, те посетиоци желе при поласку још једанпут да целивају светитеља; и друго, што је тога дана велики сајам у Елбасану, на који се сабира народ из удаљених крајева Албаније. Тако се даје прилика и пословним људима, који долазе на сајам, да виде и целивају светитеља.

7. Исцељење од падавице

Мошти значе *моћи*. Моћ светитеља је велика и за њихова живота и у смрти. Често пута светитељи показују већу моћ после смрти него за живота. То је Божја моћ, којом Бог хоће да објави и прослави светитеље своје. Да светитељске мошти не труле, то је опште позната ствар. Пророк се обраћа Богу и видовито предсказује нетрулежност светитеља кад вели: *и нећеш дати да светац твој види трулост* (Пс. 16, 10). Девет стотина година стоје мошти светог краља Владимира неиструлеле; и не само неиструлеле него и чудотворне.

Од новијих чуда у манастиру се зна и памти ово:

Филип Вукчевић из Скадра имао падавицу дуго времена. Једном се реши и дође о слави у манастир светог Владимира. Молио се светитељу да га спасе од те страшне болести. И кад се вратио кући, више га та болест није спопадала. Видећи себе излечена он је после — по своме завету — сваке године посећивао манастир о празнику. Толико је био заволео светитеља и његов манастир да се почео молити светитељу да умре ту, у манастиру. И заиста, једне године кад је дошао о празнику, ту умре и ту буде сахрањен.

8. Арамије зло завршиле

Једанпут неколико арамија уђу у манастир, похарају све оно што је било од вредности и што се могло понети. Кад су се удаљили од манастира, седну да поделе пљачку. Но при томе се заваде и побију, те ниједан не остане у животу. Похаране драгоцености пак нађу се и врате у манастир.

Дешавало се пак много пута да су качаци и лопови, који су харали манастир, или сами себи неко тешко зло нанели, или да су били похватани и кажњени. Не зна се пак ни за један случај да је неко чинио неко зло овој светињи па да је добро прошао.

9. Светитељ се јавио на сну

Пре 20 година служио је у манастиру Јевтим Вуда из Елбасана. Једном је он спавао ноћу на пољу пред манастиром. На сну му се јави свети краљ, па показујући руком на манастир рекне му да одмах устане и пробуди све остале у манастиру, јер се појавио пожар у конацима. Јевтим се одмах пробуди и заиста види пламен. Брзо појуре он унутра и почне звонити на узбуну. Тако се сви људи спасу од пожара, и почну спасавати зграде.

На сну се јавио светитељ и једноме Турчину који је био некако успео да украде главу светитељеву и скрије у својој кући. Како је то учинио, почела су му се рађати деца слепа. И он и жена му били су због тога у великој жалости, и у стиду пред суседима. Јави му се, дакле, светитељ на сну и каже му да га је то зло постигло због тога што је украо његову главу; него нека одмах врати главу у манастир, призна своје недело и покаје се, ако жели, да му деца прогледају. Кад се човек пробуди, сав у ужасу брзо узме светитељеву главу, однесе у манастир, где све исповеди и покаје се. И заиста после тога његова слепа деца прогледају.

10. Исцељење неме девојке

Некако 1910. године доведу некакву девојку Туркињу из једног планинског села од Краба (на путу ка Тирани) и замоле да остане неко време у манастиру и да јој се читају молитве пред ђивотом светога краља. Девојка је била нема. Садашњи епитроп манастирски, Димитрије Носис, прича:

„Нисмо знали, какав посао да јој дамо. Па пошто је у манастиру било доста вуне, дамо јој да ради вуну. После неколико недеља девојка почне говорити. Задржи се још мало у манастиру, и потпуно здрава оде својој кући. И сада сваке године са својима посећује манастир о празнику.”

11. Привиђене лопова

На икони светога краља живописано је једно старије чудо, о коме се овако прича:

Десетина лопова једнога дана похватају манастирске коње у њиви и поведу их својој кући. Било је сушно летње време. Но кад су ове коњокрадице стигли до реке Куш, наједанпут им се учини река страшно надошла. Они се зачуде, и не усуде се преко реке него се врате натраг. Кад су се пак одмакли од реке, погледају а оно река опет мала као што је и била. Тада они опет пођу ка реци. Дошавши до реке, поново виде да је она огромна и непреходна. Уплаше се, и опет се врате. Чим су се одмакли, погледају а оно река опет мала. И тако су се више пута примицали к реци и одмицали се од реке, но увек исти приказ. Они онда појме, да је то чудесно дело светитељево, ужасну се, пусте коње и побегну без обзира.

12. Светитељ помаже бездетним

У Светом Писму помињу се неколико породица које су биле бездетне све до у своје старије године, и тек у старијим годинама кроз молитву Богу добиле су децу.

Једна бездетна турска породица из села Сулова код Берата посетила је манастир светог краља пре 16 година. Чули су да светитељ помаже људима у свима невољама, када му људи припадају са вером и молитвом. За то су и дошли у манастир, да се поклоне светитељу и да му се замоле, да би им се дао пород. Тај исти муж и жена дођу у манастир опет 1923. године са једним дечком. Дечко је унео на рамену јагње у манастир, па је тако с јагњетом обишао три пута око цркве, и онда предао јагње старешини манастира. Кад се старешина распитао о њима, сазна од родитеља, да им је Бог даровао тога дечка по њиховој молитви светоме краљу пре толико и толико година.

Песма

Додирни милогласне струне, Бујане, пјесниче из древних времена, и запјевај нам пјесму из старина, пјесму о љубави Владимира и Косаре, и приповједи нам жалосну кончину дана њихових. Јер су старе пјесме слатке као мед и миле као славујево пјевање кад га повјетарац донесе до нас помијешана с мирисом ружиним, у тихим звјезданим ноћима. А душа наша жељна је пјесме као жедна њива кише, као цвјетна пољана росе јутарње, као мразно дрво топлих зрака сунчаних.

(Стеван Сремац: *Из књига староставних*, поглавље „Владимир Дукљанин”, Пролог)